

Makroekonomija kao vid preraspodjele moći između države i tržišta¹

1. *Veličina zemlje i ravnopravnost u domenu makroekonomskih politika.* Veličina zemlje u domenu makroekonomskih politika igra važnu ulogu. Npr. monetarna politika. Uzmimo da je Centralna banka Jugoslavije nezavisna. To znači da je po ustavu nadležna da se stara samo o stabilnosti cijena i da je potpuno autonomna u izboru instrumenata kojima to postiže (ako ne postiže, Guverner se smenjuje). U tom slučaju, budući da je udio crnogorske privrede u Jugoslaviji oko 5%, a ako se Kosovo ne računa oko 8%, njen uticaj na monetarnu politiku bi bio zanemarljiv. **Ovo ne može da se promijeni tako ako Crna Gora bude ravnopravna u određivanju politike Centralne banke, budući da se**

¹ Makroekonomska politika je aktivizam države u oblasti ekonomije. Odnosno, to je donošenje odluka od strane državnih i kvazi-državnih organa u oblasti poreza, carina, kamata, režima uvoza, deviznog kursa, investicione politike države, socijalne politike,...

Makroekonomska politika je izraz naše vjere da vidljiva ruka države (svjesna koordinacija razvoja) može dati bolje ekonomske efekte nego nevidljiva ruka tržišta. U teorijskom pogledu makroekonomska politika se vezuje za ime engleskog ekonomiste Džona Majdarda Kejnza (koji je i bio Ministar finansija u britanskoj Vladi), koji je u cilju rešavanja problema izazvanih velikom ekonomskom krizom iz tridesetih godina prošlog vijeka (nezaposlenost, pad proizvodnje) predložio da država zamijeni neke funkcije tržišta ili da podstakne tržište. Potrebno je da država kreira tražnju (npr. Javni radovi) da bi oni povukli proizvodnju. Od tada, makroekonomska politika postaje sastavni dio ukupnih aktivnosti države.

Međutim, makroekonomsku politiku, shodno najnovijoj teoriji javnog izbora, treba shvatiti kao vezu politike i ekonomije, između političkih partija i države, između nas kao potrošača (na tzv. Ekonomskom tržištu roba, usluga, kapitala) i nas kao birača (političko tržište – npr. Parlamentarni, predsjednički, lokalni izbori). I potrošač i birač glasaju, prvi za proizvođača čiju robu kupuju drugi za političku partiju. U programu svih političkih partija nalazi se stav prema porezima, socijalnoj politici, uvozu, investicijama i sl.! U državama gdje su izgrađene mnoge institucije koje već funkcionišu, uticaj političkog ciklusa na ekonomiju je nešto manji. U državama gdje takvih institucija nema i posebno malim državama kao što je Crna Gora, uticaj političkog ciklusa, u slučaju da država ima veliki uticaj na ekonomiju (odnosno političke partije kroz Vladu i Parlament) je velik i najčešće rezultira ekonomskom nestabilnošću!

Na kraju, makroekonomska politika uvijek znači preraspodjelu, koja nije rezultat cijena, tj. tržišta, već nečije svjesne odluke, nekog ko to sa vrha bolje vidi nego tržište! Tako povećanje poreza znači preraspodjelu dohotka od preduzetnika i kompanija prema državnom budžetu odnosno npr. Socijalne grupe koje dobijaju pomoć iz budžeta. Povećanje kamate znači tok novca od investitora (onih koji uzimaju kredite) ka npr. Stanovništvu iz čije štednje se ti krediti finansiraju. Svaka preraspodjela ima određene ekonomske efekte na makro nivou. Pri tome treba imati u vidu da ono što je na prvi pogled dobro za jednu grupu (ljudi, preduzeća, režim) ima nevidljive i posredne negativne efekte na druge grupe, preduzeća, grane, regione.

Moje je stanovište da mikro država kao što je Crna Gora nema niti kapacitete niti potrebe da vodi neku ekonomsku politiku. (Svake godine Vlada usvaja ovakav dokument). Po mom mišljenju to treba da se svede na budžet, odnosno na punjenje i trošenje budžeta je jedina politika države. Takva politika se, kada se budžet shvati kao zakon kako u dijelu ukupnog iznosa tako i u dijelu njegove strukture izdataka, može kvantifikovati i kontrolisati od strane birača. Sve ostalo je remećenje privrednih prirodnih tokova (ovdje ne govorimo o ulozi države u stvaranju i sprovođenju zakonskog i regulativnog okvira – tj. pravila igre za koji je ona zajednička da propisuju i da ih štiti i da kontroliše – država u ulozi sudije u sportu; nadgleda igru ali ne učestvuje u igri!)

glasanjem ne može izmijeniti veličina privrede. Ovo isto važi i za politiku spoljne trgovine, za poresku politiku i sl.

2. Odnos prema tipu privredne reforme u Srbiji i Crnoj Gori. To se ogleda kao odnos prema ulozi države i privatne svojine.
 - a. Crna Gora je mikro država. To znači da ona treba da ima »malu vlast«. Prije svega ovo znači da država ne treba da bude svuda a da tamo gdje država ima nadležnosti bude veoma jaka i stroga u kontroli. Makroekonomske politike u veoma maloj državi nemaju tako veliki značaj. Odnosno, teško je očekivati da se aktivizmom u makroekonomskoj politici nešto može posebno postići.
 - b. U Srbiji, koja je velika (oko 8,2 miliona stanovnika), vjeruje se da država može mnogo i da ljudi vjeruju da se ima još mnogo toga preraspodijeliti (makroekonomska politika i jeste vid preraspodjele, preko kamatnih stopa, inflacije, deviznog kursa, režima trgovine,...) i da takva svjesna preraspodjela dovodi do povećanja ekonomske efikasnosti. U zemljama veličine Srbije ovo može biti tačno ali ne uvijek.
3. Mikrodržava kao Crna Gora treba da se bazično oslanja na **privatnu svojinu**. Razlog je u tome što je njeno tržište malo i samo na tom tržištu ne mogu nastati velike kompanije, banke, osiguravajuća društva. (Veličina u odnosu na veličinu zemlje). To dalje znači da privreda Crne Gore ne može biti previše regulisana niti zatvorena; mora biti liberalna i otvorena. Ako je država mala, tada velike kompanije nemaju nekog posebnog motiva da je »privatizuju«, jer im ona ne može omogućiti neke posebne koristi. To znači, nema nekih uslova za oligarhijski sistem. Veličina Srbije je takva da mnogi privrednici će željeti da »privatizuju državu«, tj. da obezbijede monopolski položaj koji im donosi koristi! Zato će se oni i zalagati za jaču regulaciju i aktivizam države u ekonomiji. Takvih lobija uvijek ima (lobi velikih preduzeća, lobi agrara, lobi energetike,...)

Sa ovog stanovišta (države i privatne svojine) zajednica Srbije i Crne Gore ne može funkcionisati na istim tipovima institucija!. Odnosno, ipak se radi o dva tipa privrednih reformi, što proizilazi iz veličine i strukture privrede obiju republika.

4. Spoljna trgovina. Ovdje postoje razlike. Za Crnu Goru je najbolja liberalizacija čitavog regiona i liberalizacija trgovine sa EU. Ovo znači nisku stopu carina i ograničene zaštitne mjere koje su u skladu sa Svjetskom trgovinskom organizacijom.

Sledeće najbolje rešenje jeste režim slobodne trgovine sa Srbijom i liberalnija trgovina sa svijetom (nezavisno od toga kakav režim ima Srbija).

Najgore rešenje za Crnu Goru jeste carinska unija sa Srbijom i politika zaštite od konkurencije od ostatka svijeta.

Važno je znati i činjenicu da integracija sa EU podrazumijeva postepeno ukidanje carinskih i necarinskih ograničenja. T integracija najčešće podrazumijeva liberalizaciju trgovine industrijskih proizvoda, dok poljoprivredni i neki drugi podliježu režimu zaštite carina i kvota. Obzirom na značaj poljoprivrede u Srbiji i jak lobi za njenom zaštitom u Srbiji, ovaj fakat je važniji za Srbiju nego za Crnu Goru. Sa druge strane, Crna Gora se oslanja na turizam i usluge, što traži potpunu otvorenost ekonomije.

5. Monetarna politika. U Srbiji još ne postoji spremnost da se odrekne od instrumenata monetarne politike, odnosno sopstvenog novca i Centralne banke sa emisionom funkcijom. Valja podsjetiti na uvođenje dva kvazi-valutna odbora u Jugoslaviji 1989. (Ante Marković) i 1994. godine (Dragoslav Avramović) i oba su propala za oko 6 mjeseci. U oba slučaja štampan je novac za finansiranje poljoprivrede. Crna Gora je već prešla na DEM. Ovo je pokušaj Crne Gore da izbjegne inflaciju i da stvori uslove za veći priliv stranog kapitala, jer stranci ne vjeruju lokalnim valutama! Kapital se uvijek plaši inflacije i ne ide tamo gdje su te stope visoke.

Na ovaj način Crna Gora je implicite kazala da neće da ide u rešavanje svojih problema tako što će štampati novac (inflacija) već stvaranjem uslova da se poveća produktivnost i restrukturisanje. **Ipak treba biti svjestan da uvođenjem DEM Crna Gora je ostala Crna Gora.** U tome i jeste opasnost ovog rešenja, posebno ukoliko se ne stvore uslovi za promjene biznis okruženja i zaštitu investicija i podsticanju preduzetništva. Čini mi se da se ne shvata koliko iza lakšeg svakodnevnog života sa DEM, postoji teret potrebe da efikasnije radimo i imamo proizvode za izvoz.

Iz ovoga ja zaključujem da su promjene u privrednom sistemu (pravila igre) i u strukturi privrede daleko važnije od monetarnog sistema i politike. Za nas je važno da imamo što više stranih banaka. Strane banke imaju pristup Centralnoj banci u zemlji odakle su čime se nadoknađuje nedostatak Centralnog bankarstva u zemljama u kojima posluju.

6. Fiskalna reforma. Crna Gora ne može izdržati sve fiskalne terete koje ima savezna država. Posebno je važna Armija. Crnoj Gorib sa

ekonomskog stanovišta ne treba armija. Ako Srbija hoće armiju a Crna Gora ne, onda savezni budžet gubi smisao. Država koja nema budžet gubi smisao.

Druge odgovornosti na federalnom nivou, koje bi opravdavale budžetska finansiranja, teško je vidjeti.

Da li savezni nivo treba da postoji samo zbog vojske, jer je ona sada 80% budžeta? Odnosno, veličina i struktura saveznog budžeta treba da budu parametar potrebe za tim nivoom! Da li građani hoće da izdvajaju za takvu strukturu budžeta? Da li hoće da izdvajaju za vojsku, za savezne činovnike i njihove stanove, za ambasadore,...

Savezni nivo ne bi trebao da vodi bilo kakve makroekonomske politike, jer je to nadležnost republika. Ako ne vodi makroekonomske politike, postavlja se pitanje kako on može da ima izvorne prihode? Da li da prihode posmatramo u kontekstu kontribucije dvije republike?

Ovo znači da je potrebno da nema nikakvih davanja iz zajedničkog budžeta prema državama članicama, tj. da nema preraspodjele na zajedničkom nivou!

Istina, prelazak Crne Gore na realno finansiranje neće biti lak, niti je moguć bez privremene strane pomoći. Znači, kao i sve zemlje u tranziciji i Crna Gora ima visok budžetski deficit i pokrivanje tog deficita prije svega zahtijeva radikalnije sprovođenje reformi i gradnju novog ekonomskog sistema! Ni jedna državna organizacija (suverena Crna Gora, federacija, savez) automatski ne rešavaju ovaj problem. Pitanje je samo koji državni oblik omogućava najbržu reformu, ekonomsku i demokratsku!